

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Om Begrebet Ironi

Citation: Kierkegaard, Søren: "Om Begrebet Ironi", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-bi-txt-shoot-ida8a3815f-f819-471c-a9b7-d29d44aa56af.pdf> (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 1

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden. [Læs CC0-erklæringen](#)

Tillæg Hegels Opfattelse af Socrates

Det staaer nu tilbage at vise, i hvilket Forhold den i denne Afhandling givne Opfattelse staaer til tidligere Anskuelse, det staaer tilbage, at lade den forsøge sig i Verden. Imidlertid er det derfor ingenlunde min Hensigt at opramse alle mulige Opfattelser, eller i en saadan historisk Oversigt at danne mig i Lighed med en vis yngre Skoles yngste Disciple, der igjen have valgt Eventyrets Form, ved ethvert nyt tilkommende Led bestandig at gjentage den hele Lectie, til Forbillede. At gaae saa langt tilbage, at man maatte indlade sig med Brucker eller en Tychsens Opfattelser, eller i Omfang være saa samvittighedsfuld at tage Krugs Reminiscentser med, det føler vist Enhver Urimeligheden af. At begynde med Schleiermachers bekjendte Afhandling¹ var dog allerede at begynde med en Begyndelse, om jeg end ikke kan være enig med Brandis i, at det er Schleiermacher, der først er brudt igjennem.

1. Allerede den Opgave Schleiermacher har sat sig, at fremstille Socrates' Værd som Philosoph, viser tilstrækkeligt, at man ikke her kan vente at finde noget absolut fyldestgørende Resultat. Der er, – for atter at erindre om en allerede tidligere anført Yttring af Hegel, som besynderlig nok er af Hegel, – ved Socrates ikke saa meget Tale om Philosophi som om individuelt Liv. Det som nu Schleiermacher vindicerer Socrates, er *Videns Idee*, og dette er tillige den Positivitet, der, som alt ovenfor bemærket, efter Schleiermachers Mening skjuler sig bag hans Uvidenhed. Schleiermacher bemærker Pag. 61: Denn woher anders konnte er auch, was Andere zu wissen glaubten, für ein Nichtwissen erklären, als nur vermöge einer richtigeren Vorstellung vom Wissen und vermöge eines darauf beruhenden richtigeren Verfahrens. Und überall wo er das Nichtwissen darlegt, sieht man, er geht von diesen beiden Merkmalen aus, zuerst daß das Wissen in allen wahren Gedanken dasselbe sei, also auch jeder solche Gedanke die eigenthümliche Form desselben an sich tragen müsse, und dann daß alles Wissen Ein Ganzes bilde. Denn seine Beweise beruhen immer darauf, daß man von Einem wahren Gedanken aus nicht könne in Widerspruch verwickelt werden mit einem andern, und daß auch ein von Einem Punkte aus abgeleitetes durch richtige Verknüpfung gefundenes Wissen nicht dürfe widersprechen einem von einem andern Punkte auf gleiche Weise gefundenen, und indem er an den gangbaren Vorstellungen der Menschen solche Widersprüche aufdeckte, suchte er in Allen, die irgend verstehen oder auch nur ahnen konnten, jene Grundgedanken aufzuregen. Og længere hen tillægger han ham *Methoden*, og opfatter denne efter *Phædrus* som den, der har den dobbelte Opgave: zu wissen, wie man richtig vieles zur Einheit zusammenfasse und eine große Einheit auch wieder ihrer Natur gemäß in mannigfaltiges theile (Pag. 63). See vi nu til, hvad hermed er antydnet, da ligger der i denne Fremstilling ikke mere, end hvad der meget godt kan bestaae med vor hele Opfattelse. Det som her er fremhævet, er nemlig Conseqventsens Idee, den Lov, hvorpaa Videns Rige hviler; men den er dog opfattet saa *negativ*, at det Princip, der indeholdes heri, og som Socrates ogsaa brugte, er principium exclusi medii inter duo contradictoria. Den Heelhed, som al Viden skal danne, er atter opfattet saa negativ, at det egentlig er den uendelige Negativitet. Methodens to Opgaver ere ogsaa *negative*; thi den Eenhed, under hvilken det Mangfoldige sammenfattes, er den negative Eenhed, hvori det forsvinder, og den Adskillelse, ved hvilken Eenheden opløses, er det Discursive Negativitet. Men det have vi jo ogsaa opfattet som det Væsentlige ved Socrates' Dialectik, at den tilveiebringer det Ideelles uendelige Conseqvents i sig. Det som derimod mangler hos Schleiermacher, skjøndt man til en vis Grad ikke med Billighed kan fordrø det af ham, da han selv har begrændset sig sin Opgave, er Bevidstheden om Socrates' Betydning som *Personlighed*. I denne Henseende har nu Baur i det saa ofte anførte Skrift store Fortjenester, og den hele Betragtning, at *Ligheden* mellem Socrates og Christus nærmest maa søges i den

Gyldighed, de Begge havde som Personligheder, er en meget frugtbar Betragtning. Kun gjelder det om at fastholde den uendelige Ulighed, der dog ogsaa indenfor denne Lighed bliver tilbage. At nu *Ironien* er en *Personlighedens Bestemmelse*, derom har jeg oftere erindret i det Foregaaende. Den har nemlig den Tilbagevenden i sig selv, der er det Charakteristiske for en Personlighed, den søger tilbage i sig selv, slutter sig i sig selv. Kun at Ironien i denne Bevægelse vender tomhændet tilbage. Dens Forhold til Verden er ikke dette, at dette Forhold er Moment i Personlighedens Indhold, dens Forhold til Verden er det, at den i ethvert Øieblik ikke er i Forhold til Verden, dens Forhold er, at den i det Moment, Forholdet skal begynde, trækker sig tilbage derfra med en skeptisk Paaholdenhed (ἑποχή); men denne Paaholdenhed er Personlighedens Reflex i sig selv, der vistnok er abstract og indholdsløs. Den ironiske Personlighed er derfor egentlig blot Omridset af en Personlighed. Forsaavidt seer man, at der er en *absolut Ulighed* mellem Socrates og Christus; thi i Christo boede umiddelbart Guddommens Fylde, og hans Forhold til Verden er et absolut reelt, saa Menigheden er sig bevidst som Lemmer paa hans Legeme.
(tilbage)

Hegel afgiver nu aabenbart et Vendepunkt i Opfattelsen af Socrates. Med Hegel vil jeg derfor begynde og i Hegel vil jeg ende, uden at agte enten paa hans Forjængere, da disse, forsaavidt de have Noget at betyde, have fundet deres Bestyrkelse i hans Opfattelse, eller paa hans Efterfølgere, da disse dog kun have relativt Værd i Forhold til Hegel. Som overhovedet hans Fremstilling af det Historiske ikke kan beskyldes for at spille Tiden paa Kjævelier med det Enkelte, saaledes concentrerer den sig med en uhyre Aands-Intensitet paa enkelte afgjørende Hovedslag. Hegel griber og begriber Historien i dens store Formationer. Saaledes har da Socrates heller ikke faaet Lov til at staae hen som ein Ding an sich, men han maa herfra, enten han saa vil eller ei.

Den Vanskelighed, der er forbunden med Tilveiebringelsen af en *Vished* om det *Phænomenale* i Socrates' Existents, foruroliger *ikke* Hegel. Slige Smaasorger kjender han overhovedet ikke. Og naar de bekymrede Haruspices i deres Rapporter melde, at de hellige Høns ikke vil æde, saa svarer han med Appius Claudius Pulcher: saa maae de drikke, og kaster dem dermed overbord. I hans Fremstilling af Socrates i *Gesch. der Phil.* findes der, uagtet han dog selv bemærker, at der med Hensyn til Socrates ikke saa meget er Tale om Philosophi som om individuelt Liv, slet Intet til Oplysning om Forholdet mellem de tre forskjellige samtidige Opfattelser af Socrates¹. Han benytter en enkelt Dialog af Plato² som et Exempel paa den socratiske Methode, uden dog at gjøre Rede for, hvorfor han netop vælger den. Han benytter Xenophons *Memorabilier* og *Apologi*, ligesom og Platos *Apologi*, aldeles uden videre. Han holder overhovedet ikke meget af Ophævelser, og *end ikke* Schleiermachers *Bestræbelser* for at ordne de platoniske Dialoger saaledes at een stor Idee bevæger sig i successiv Udfoldelse gennem dem alle, finder Naade for hans Øine. Das Literarische, das Kritische Herrn Schleiermachers, die kritische Sonderung, ob die einen oder die andern Neben-Dialoge ächt seien, – (über die großen kann ohnehin nach den Zeugnissen der Alten kein Zweifel sein), – ist für Philosophie ganz überflüssig, und gehört der Hyper-Kritik unserer Zeit an (Pag. 179). Alt Sligt er nu paa Hegel spildt Umage, og naar Phænomenerne ere opstillede til Parade, da har han baade for megen Hast og føler for meget Betydningen af sin Stilling som commanderende General i Verdenshistorien, til at faae Tid til mere end det kongelige Blik, han lader glide hen over dem. Befries han end derved fra megen Vidtløftighed, saa gaaer han ogsaa Glip af Eet og Andet, der i en aldeles fuldstændig Fremstilling var et nødvendigt Moment. Deraf kommer det nu igjen, at hvad der saaledes leed Uret ved at blive overseet, for at gjøre sin Ret gjeldende leilighedsviis indblander sig andetsteds. Man finder derfor i hans Udvikling af Platos System adskillige *løst henkastede Bemærkninger*, der her træde op med Fordring paa at være absolute, fordi den hele Sammenhæng, hvori de vilde have viist sig i deres relative (men derfor desto mere begrundede) Sandhed, er tilintetgjort. Pag. 184: Was von dem in den Dialogen Dargestellten dem Socrates oder dem Platon angehöre, bedarf keiner weiteren Untersuchung. So viel ist gewiß, daß wir aus Platos Dialogen sein System vollkommen zu erkennen im Stande sind. Pag. 222: Diese Dialectik (den nemlig, hvis Resultat kun er negativt) sehen wir bei Plato häufig, Theils in den mehr eigentlich socratischen,³ moralischen Dialogen, Theils auch in den vielen Dialogen, welche sich auf die Vorstellung der Sophisten von der Wissenschaft beziehen. Pag. 226: Die Dialectik in dieser höheren Bestimmung (som den, der opløser Modsætningerne i det Almindelige, saaledes at denne Modsigelsens Opløsning er det Affirmative) ist die eigentlich platonische⁴. Pag. 230: Viele Dialoge enthalten so nur negative Dialectik; das ist die socratische Unterredung. Disse enkelte Bemærkninger stemme nu ganske overeens med, hvad jeg i den første Deel af Undersøgelsen har søgt at gjøre gjeldende. Imidlertid kan jeg ikke videre beraabe mig paa dem, da de staae ganske løst henkastede.

1. Aristophanes gjør en Undtagelse, hvorom mere paa sit Sted. (tilbage)
2. I Anledning af denne Dialog gjør han en ganske *almindelig* Bemærkning Pag. 69: So in der Art endigen sich eine Menge xenophontischer und platonischer Dialoge, und lassen uns in Ansehung des Resultats (Inhalts) ganz unbefriedigt. So der Lysis: Was Liebe und Freundschaft unter den Menschen verschaffe; so wird die Republik eingeleitet mit der Untersuchung, was das Gerechte sei. Diese Verwirrung hat nun die Wirkung, zum Nachdenken zu führen; und dieß ist der Zweck des Socrates. Diese bloß *negative* Seite ist die Hauptsache. (tilbage)
3. Her gjør Hegel ved det Prædicat »mere egentlig socratiske« en *Adskillelse* i Dialogerne, uden dog videre at antyde, hvorvidt han er tilfreds med de philologiske Bestræbelser eller ikke. (tilbage)
4. Naar han kalder denne Dialectik »den egentlig platoniske,« saa danner han derved en *Modsætning* til en anden Dialectik, der ikke ligesaa egentlig er den platoniske. (tilbage)

Den *egentlige Fremstilling* af Socrates findes i *Geschichte der Philosophie* 2 B. Pag. 42-122. Det er til denne jeg nu skal gaae over. – Denne Hegels Fremstilling har nu det Mærkelige, at den ender som den begynder i *Socrates' Person*. Thi uagtet Hegel paa flere Steder synes at ville vindicere ham en Positivitet, og uagtet han tilskriver ham det Godes Idee, saa viser det sig dog, at Individet bliver det i Forhold til det Gode sig vilkaarligt bestemmende, og at det Gode som saadant ikke har nogen absolut forpligtende Magt. Der bemærkes Pag. 93: Das Subject ist das Bestimmende, das Entscheidende. Ob guter oder schlechter Geist entscheide, bestimmt jetzt das Subject. (Det vil sige: Subjectet staaer frit over det, der egentlig maa sees som det, der skal bestemme ham, han staaer frit over det, ikke blot i et Valgets Øieblik, men i ethvert Moment, fordi Vilkaarligheden ingen Lov, ingen Bestandighed, intet Indhold constituerer). Der Punkt der Entscheidung aus sich selbst fing an, bei Socrates aufzugehen; dieses war bei den Griechen bewußtloses Bestimmen. Bei Socrates wird dieser entscheidende Geist in das subjective Bewußtseyn des Menschen verlegt; und die Frage ist nun zunächst, wie diese Subjectivität an Socrates selbst erscheint. Indem die Person, das Individuum zum Entscheidenden wird, so kommen wir auf diese Weise auf Socrates *als Person*, als Subject zurück; und das Folgende ist nun eine Entwicklung seiner persönlichen Verhältnisse. Den Form, under hvilken Subjectiviteten nu viser sig hos Socrates, er det Dæmoniske; men da Hegel selv rigtigt indskjærper, at det Dæmoniske dog ikke endnu er Samvittighed, saa seer man, hvorledes Subjectiviteten hos Socrates zitter mellem den endelige Subjectivitet og den uendelige; thi i Samvittigheden uendeliggjør det endelige Subject sig. Pag. 95: Gewissen ist die Vorstellung allgemeiner Individualität, des seiner selbst gewissen Geistes, der zugleich allgemeine Wahrheit ist. Der Dämon des Socrates ist die ganz nothwendige andere Seite zu seiner Allgemeinheit; wie ihm diese zum Bewußtseyn kam, so auch die andere Seite, die Einzelheit des Geistes. Sein *reines Bewußtseyn* stand *über beiden Seiten*. Welcher Mangel in dieser Seite, werden wir sogleich bestimmen: nämlich der Mangel des Allgemeinen ist ersetzt selbst mangelhaft, auf eine einzelne Weise, nicht Wiederherstellung des Verdorbenen für das Negative. Men det, at hans rene Bevidsthed stod over begge Sider, er aabenbart hvad jeg har udtrykt saaledes, at han havde det Godes Idee som den uendelige Negativitet.

De mange enkelte fortræffelige Bemærkninger, der findes i dette Afsnit hos Hegel, den Tankeprægnants, der er ham eiendommeligt, vilde det blive vanskeligt at give en sammenhængende Udvikling af, da der ofte er bragt saa Meget sammen, at det er besværligt at finde Sammenhængen. Adskilligt deraf er allerede benyttet i den foregaaende Deel af min Afhandling. Naar jeg derimod betragter Totaliteten af den hegelske Fremstilling, og betragter den i Forhold til den Modification, jeg har gjort gjeldende, saa troer jeg bedst at kunne afhandle det Hele under eet Punkt: *I hvilken Forstand er Socrates Stifter af Moralen?* Under dette Punkt vil ogsaa de vigtigste Momenter i Hegels Opfattelse komme til Omtale.

I hvilken Forstand er Socrates Stifter af Moralen?

Ganske i *Almindelighed* betegner Hegel Socrates' Betydning i Udviklingen Pag. 43 saaledes: Socrates spricht nun das Wesen als das allgemeine Ich aus, *als das Gute*, das in sich selbst ruhende Bewußtseyn; das Gute, als solches, frei von der seyenden Realität, frei gegen das Verhältniß des Bewußtseyns zu seyender Realität – es sey einzelnes sinnliches Bewußtsein (Gefühl und Neigungen), – oder endlich frei von dem theoretisch über die Natur speculirenden Gedanken, der ob zwar er Gedanke, doch noch die Form des Seyns hat, Ich bin darin nicht als meiner gewiß. Socrates er saaledes kommen til det logforsigværende, som det

logforsigværende for Tanken. Dette er det ene Moment, det andet, at dette Gode, dette Almene maa blive erkjendt af mig.

Men for ikke at lægge Mere heri, end hvad der efter Hegels Mening ligger deri, bliver det nødvendigt at tale Lidt om *hans Underviisning*. At Socrates' Underviisning efter Hegels Mening har været negativ, i det Negative har havt sit Maal, har været beregnet paa at gjøre vaklende og ikke paa at befæste, at *det Negative* ikke er hos Socrates immanent i en Positivitet, men *Selv hensigt*, det fremgaaer allerede af de enkelte adspredte Yttringer, jeg kort ovenfor har citeret, ligesom og af en Mangfoldighed af Bemærkninger, der findes i det Afsnit, som egentlig handler om Socrates, men det bliver endnu klarere af den Maade, paa hvilken Hegel omtaler Aristophanes' Opfattelse af Socrates. Han bemærker Pag. 85, at det er Aristophanes, der har opfattet den socratiske Philosophi fra den negative Side, hvorved Alt Bestaaende forsvinder i det ubestemte Almene. Han bemærker, at det ikke kunde falde ham ind at retfærdiggjøre eller blot at undskylde Aristophanes. Pag. 89: Die Uebertreibung, die man dem Aristophanes zuschieben könnte, ist, daß er diese Dialectik zur ganzen Bitterkeit der Konsequenz fortgetrieben hat; es kann jedoch nicht gesagt werden, daß dem Socrates Unrecht geschehen mit dieser Darstellung. *Aristophanes* hat durchaus *nicht Unrecht*, ja man muß sogar seine Tiefe bewundern, die Seite des Dialectischen des Socrates als eines Negativen erkannt und (nach seiner Weise freilich) mit so festem Pinsel dargestellt zu haben Socrates' Allgemeinheit hat die negative Seite des Aufhebens der Wahrheit (Gesetze), wie sie im unbefangenen Bewußtseyn ist; - dieß Bewußtseyn wird so die reine Freiheit über den bestimmten Inhalt, der ihm als an sich galt. At hans Underviisning var negativ, udtrykkes ogsaa paa en anden Maade hos Hegel, naar han bemærker, at hans Philosophi ikke egentlig er speculativ Philosophi, men ein *individuelles Thun* (Pag. 53). For at fremkalde denne individuelle Handlen *moraliserede han*; es ist aber nicht eine Art und Weise von Predigen, Ermahnen, Dociren, düsteres Moraliren u. s. f. (Pag. 58), alt Sligt stemmer ikke overeens med den græske Urbanitet. Denne Moraliseren yttrede sig derimod i, at han bragte Enhver til at tænke over sine Pligter. Med Unge og Gamle, Skomagere, Smede, Sophister, Statsmænd, Borgere af enhver Art gik han ind paa deres Interesser, hvad enten det nu var huuslige Interesser (Børneopdragelse) eller Videns Interesser, og rettede deres Tænkning *fra det bestemte Tilfælde* hen paa det Almene, det i og for sig gjeldende Sande og Skjønne (Pag. 59).

Her have vi da *Betydningen af hans Moraliseren*, og her maa det nu ogsaa vise sig, hvad Hegel forstaaer, naar han, idet han knytter sig til Oldtidens Tradition, kalder Socrates *Stifter af Moral*. - Imidlertid maa her ikke oversees den noksom bekjendte Betydning af Moral, som findes hos Hegel. Han skjelner *mellem Moralitet og Sædelighed*. Men Sædelighed er deels den ubefangne Sædelighed, saaledes som den gamle græske Sædelighed, deels en høiere Bestemmelse deraf, saaledes som den atter viser sig, efter at have i Moraliteten besindet sig paa sig selv. Han afhandler derfor i sin Philosophie des Rechts Moralitet, førend han gaaer over til Sædelighed. Og under Moralitet udvikler han, under det Gode og Samvittighed, de moralske Former af det Onde, Hykleri, Probabilisme, Jesuitisme, Beraabelse paa sin Samvittighed, Ironi. Det moralske Individ er nu det negativ frie Individ. Det er frit, fordi det ikke er bundet ved et Andet, men det er negativ frit, netop fordi det ikke er begrændset i et Andet. Naar nemlig Individet, idet det er i sit Andet, er i sit Eget, er det først i Sandhed ∴ positiv frit, affirmativ frit. Den *moraliske Frihed* er derfor *Vilkaarlighed*, den er Muligheden af det Gode og det Onde, og derfor bemærker Hegel selv i Philosophie des Rechts Pag. 184: Das Gewissen ist als formelle Subjectivität schlechthin dieß auf dem Sprunge zu seyn, ins Böse umzuschlagen. I den gamle Græcitet var nu Individet i denne Forstand ingenlunde frit, det var befangent i den substantielle Sædelighed, det havde endnu ikke taget sig selv, udsondret sig selv af dette umiddelbare Forhold, det havde endnu ikke kjendt sig selv. *Dette* bragte Socrates det til, ikke i den Forstand som Sophisterne, der lærte Individet at snerpe sig sammen i sine particulære Interesser, men han bragte Individet dertil ved at universalisere Subjectiviteten, og *forsaavidt* er han *Moralens Stifter*. Han gjorde Bevidsthedens Betydning ikke sofistisk men speculativt gjeldende. Han kom til det logforsigværende som det logforsigværende for Tanken, han kom til den Videns Bestemmelse, der gjorde Individet fremmed for den Umiddelbarhed, hvori det hidtil havde levet. Individet skulde nu ikke længere handle af Undseelse for Loven, men med Bevidsthed vide, hvorfor det handlede. Men dette er, som man vil see, en *negativ Bestemmelse*, negativ saavel mod det Bestaaende, som negativ mod den dybere Positivitet, det som speculativ negativt betinger.

Dette viser sig nu ogsaa med Hensyn til Bestemmelsen af Dydens Begreb. Hegel gennemgaaer Aristoteles' Opfattelse af Socrates' Bestemmelse om *Dyden*, vi skulle følge ham. Pag. 77 anfører han det som Aristoteles' Yttring: »Socrates hat besser von der Tugend gesprochen, als Pythagoras, aber auch nicht ganz richtig, da er die Tugenden zu einem Wissen (ἐπιστήμας) machte. Dieß ist nämlich unmöglich. Denn alles Wissen ist mit einem Grunde (λόγος) verbunden, der Grund aber ist nur im Denken; mithin setzt er alle Tugenden in die Einsicht (Erkenntniß). Es widerfährt ihm daher, daß er die alogische - empfindende - Seite der Seele aufhebt: nämlich die Leidenschaft (πάθος) und die Sitte (ἦθος).« Og herom bemærker han derpaa, at det er en god Kritik: Wir sehen, daß dasjenige, was Aristoteles an der Bestimmung der Tugend bei Socrates vermißt, die Seite der subjectiven Wirklichkeit - heutiges Tages Herz - ist. Det der *mangler* Dyden, er altsaa en *Værens Bestemmelse*, hvad enten den opfattes med Hensyn til det enkelte Subject, eller den i høiere Forstand sees realiseret i Staten. Men Socrates tilintetgjorde den umiddelbare, substantielle Statsbevidsthed, og kom ikke til Statens Idee, og som en Følge deraf kan Dyden blot bestemmes paa denne abstracte Maade, og Dyden har hverken sin Realitet i Staten eller i den først ved Staten givne fyldige

Personlighed¹. Pag. 78 anføres det fremdeles som en Yttring af Aristoteles, Socrates habe einer Seits ganz richtig geforscht, anderer Seits aber unrichtig. Daß die Tugend Wissenschaft sey, sey unwahr, aber daß sie nicht ohne Einsicht (ohne Wissen) sey, darin habe er recht. Er habe die Tugend zum Logos gemacht; wir aber sagen sie ist mit dem Logos². Herom siger atter Hegel, at det er en meget rigtig Bestemmelse. Det er den ene Side, at det Almene *begynder* med Tænken, men til Dyd, som Charakter, hører, at *Mennesket er det*, dertil hører Hjerter, Gemyt o. s. v. Der er altsaa to Sider: det Almene og den realiserende Individualitet, den reale Aand.

1. Man pleier at anføre Socrates som et Dydsmønster, ogsaa Hegel fastholder denne Anskuelse og bemærker Pag. 55: Socrates war ein Musterbild moralischer Tugenden: Weisheit, Bescheidenheit, Enthaltensamkeit, Mäßigung, Gerechtigkeit, Tapferkeit, Unbeugsamkeit, feste Rechtlichkeit gegen Tyrannen und δῆμος, entfernt von Habsucht, Herrschsucht. Dette er nu vel sandt; men allerede det Prædicat, Hegel bruger om disse Dyder, »moraliske« tyder hen paa, at de dog *manglede* den dybe *Alvor*, som enhver Dyd først faaer, naar den er indordnet i en Totalitet. Men da Staten havde tabt sin Betydning for Socrates, saa ere hans Dyder ikke borgerlige Dyder, men personlige Dyder, ja de ere, naar man skarpest vil betegne dem, eksperimenterende Dyder. Individet staaer frit over dem; og er Socrates derfor fri for det Snerperi, der ofte ytrer sig hos strenge Moralister, og maae vi give Hegel Ret i, daß wir uns Socrates durchaus nicht in der Weise von der Litanei der moralischen Tugend zu denken haben (Pag. 56), saa bliver det dog lige vist, at alle slige Dyder kun have Realitet for Individet *som Experiment*. Han staaer frit over dem, kan dispensere sig fra dem, naar han vil, og forsaavidt han ikke gjør det, er det, fordi han *ikke vil* det, men det, at han ikke vil det, er atter, *fordi han* ikke vil det, nogen dybere Forpligtelse faaer det aldrig for ham. Forsaavidt kan man gjerne sige, at det ikke er Individets Alvor med disse Dyder, om han end tager det nok saa alvorligt, saafremt man ikke vil nægte, at enhver vilkaarlig Øvelse egentlig mangler Alvor, og ikke er andet end Sophistik paa Gjerningens Gebeet.
(tilbage)
2. Den Sætning, at Dyd er Viden, kan med Hensyn til Socrates ogsaa oplyses fra en anden Side, naar man erindrer den anden Sætning, at Synd er Uvidenhed, en socratisk Sætning, vi allerede i det Foregaaende ofte have henpeget paa. Den Sætning, at Dyd er Viden, indeholder nemlig ikke blot, hvad der ovenfor er udviklet, en negativ Bestemmelse mod den ubefangne Sædelighed, der i al Uskyld ikke veed, hvad den gjør, men tillige en Betegnelse af denne det Godes *uendelige Conseqvents* i sig, hvorved det gaaer i sin abstracte Bevægelse ud over enhver Endelighedens Bestemmelse. Dette sees end tydeligere af den Sætning, at Synd er Uvidenhed; thi deri ligger, at Synd er *Inconseqvents*. Synden standser etsteds, den falder af fra, bliver ikke i den Uendelighed, som det Gode har. I det Dyden i Bestemmelsen af Viden løsriver sig fra den umiddelbare Sædelighed, antager den en ideel Skikkelse, der svarer til det Godes ideelle Uendelighed. I den substantielle Sædelighed er Dyden i ethvert Øieblik limiteret, i Idealitetens Sædelighed veed Dyden sig indoptaget i det Godes Uendelighed, veed sig i den Uendelighed, hvori det Gode veed sig. Men alt dette er dog bestandig *abstracte negative* Bestemmelser, saalænge man bliver staaende ved den blotte Videns Bestemmelse, om det end er den uendelige absolute Negativitet. At Synd er Uvidenhed og Inconseqvents, er sandt fra et aldeles abstract metaphysisk Standpunkt, som blot betragter Alt i Retning af dets uendelige Conseqvents i sig.
(tilbage)

Her ere vi atter komne til det Punkt, hvor det vil vise sig, i hvilken Forstand Socrates har havt en Positivitet. Vi ere nemlig nu vendte tilbage til det Punkt, vi forlod, da der var Tale om hans Underviisning. Denne gik ud paa, at lade det Almene vise sig i Modsætning til det Particulære. Den første Bestemmelse altsaa med Hensyn til det socratiske Princip er den store Bestemmelse, der dog kun er formel, at Bevidstheden øser af sig selv, hvad det Sande er (smlgn. Pag. 71). Dette er den *subjective Friheds Princip*, at man fører

Bevidstheden i sig selv. Herved er nu det Almene kommen tilsyne. Men det Almene har en positiv og en negativ Side (smlgn. Pag. 79). Vi skulle nu see, hvorvidt det lykkes Hegel at eftervise en positiv Side i Socrates' Opfattelse deraf, eller om vi ikke snarere maae vende tilbage til en Bemærkning af Hegel (Pag. 70), der ved en Slags Overskrift: Dieß ist kurz die Manier – (und die Philosophie) – des Socrates, allerede bebudede sig selv som en Betragtning, der bør tillægges særegen Værd. Han tilføier derpaa: Es scheint, als hätten wir noch nicht viel von der socratischen Philosophie dargelegt, indem wir uns nur an das Princip gehalten haben; dieß ist aber die Hauptsache, daß das Bewußtseyn des Socrates selbst erst zu diesem Abstracten gekommen ist. Das *Gute* ist das Allgemeine ... Es ist ein in sich concretes Princip, das aber in seiner concreten Bestimmung noch nicht dargestellt ist; und in dieser abstracten Haltung liegt der Mangel des socratischen Principis. Affirmatives läßt sich *nicht* angeben; denn es hat keine weitere Entwicklung. I Forhold til Sophisterne har Socrates gjort et Kjæmpeskridt, idet han er kommen til det i og for sig Gode. Sophisterne bleve staaende ved det Godes uendelige Brydning i det Nyttiges og det Fordeelagtiges Mangfoldighed. Men vel at mærke: han kom dertil, han gik ikke ud derfra. Det Universelle har altsaa en positiv og en negativ Side. Sædelighedens Realitet var bleven vaklende, dette kom i Socrates til Bevidsthed. Han hævdede nu Sædeligheden til Indsigt, men det er netop at bringe til Bevidsthed, at Sæder, sædelige Love ere i deres Bestemthed, deres Umiddelbarhed, vaklende, ist die Macht des Begriffs, welche dieß unmittelbare Seyn und Gelten derselben, die Heiligkeit ihres Ansichseyns aufhebt. Som *Exempel* paa, at det Universelle hos Socrates har en *positiv Side* (er zeigte ihnen (de unge Mennesker) das Gute und Wahre in dem Bestimmten, in das er zurückging, da er es nicht bei dem bloß Abstracten bewenden lassen wollte), anfører han Socrates' Samtale med Sophisten Hippias (Xenophons *Mem.* IV, 4 § 12-16 § 25). Her gjør Socrates overhovedet den Sætning gjeldende, at det er den Retfærdige, der adlyder Lovene, ogsaa mod den Indvending, at dette jo dog ikke kan være det Absolute, da Folk og Regenter ofte forandre dem, ved at opstille den Analogi, at de, der føre Krig, jo ogsaa igjen slutte Fred. Han taler overhovedet her om, at det er den bedste og den lykkeligste Stat, hvor Borgerne ere af eet Sind og adlyde Lovene. Heri seer nu Hegel et affirmativt Indhold. Men Grunden, hvorfor Socrates her har et affirmativt Noget, er, fordi han *ikke gennemfører sit Standpunkt*, ikke gaaer hen til det, til hvilket han egentlig kommer, til det i og for sig Gode. Her lader han det Bestaaende bestaae, og det er altsaa ikke den Positivitet, der følger ovenpaa hans uendelige Negation, men en Positivitet, der gaaer forud for den. Han er vel endog ved denne Bevægelse kommen ud over den umiddelbare Græcitet, thi han optager jo Lovene i en Reflexion og tager dem derved ud af deres umiddelbare Givethed, men det er dog egentlig blot en fingeret Bevægelse og ingenlunde den ægte socratiske Bevægelse. Den Positivitet, her kan være Tale om, kan derfor Intet afgjøre med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Socrates har gjort en Positivitet gjeldende, eller om, hvorvidt det Universelle er bleven ham concret. Dette har Hegel ogsaa følt, som man seer af hans Yttringer Pag. 79 midtv. og 81 ned. samt 82 øv. Den negative Side anfører Hegel nu ogsaa Exempler paa, og da vi nu have seet, at den positive Side ikke var i samme Forstand positiv, som den anden negativ, saa see vi, at Socrates *kun* har gjort *det Universelle* gjeldende *som det Negative*. Hegel anfører et Exempel af Xenophon, og tilføier (Pag. 83): Hier sehen wir die negative Seite, daß Socrates das wankend macht, was der Vorstellung sonst fest war. Nicht lügen, nicht betrügen, nicht rauben gilt in der unbefangenen Vorstellung für recht, – dieß ist ihr das Feste; aber durch die Vergleichung dieses für fest Gehaltenen mit Anderem, das ihr ebenso fest als wahr gilt, zeigt sich, daß sie sich widersprechen, – und jenes Feste wird wankend, es gilt nicht mehr für fest. Das Positive, was Socrates an die Stelle des Festen setzt, ist eines Theils im Gegensatze wieder dieses, den Gesetzen zu gehorchen: wir sehen ganz das Allgemeine, Unbestimmte, und »den Gesetzen gehorchen« versteht nun jeder, der dieß hört, eben die Gesetze ausgedrückt, wie die allgemeine Vorstellung derselben sich bewußt ist, nicht lügen, nicht betrügen; aber diese Gesetze sind eben dieß, daß sie so im Allgemeinen lügen, Betrügen, Rauben als Unrecht aufstellen, – Bestimmungen, die für den Begriff nicht aushalten. Pag. 85: Hier sehen wir also das Allgemeine so bestimmt, realisirt: allgemeines Nennen der Gesetze; in Wahrheit aber, da diese verschwindende Momente sind: das unbestimmte Allgemeine, und *den Mangel* seiner Unbestimmtheit *noch nicht* ergänzt. Derpaa viser Hegel (Pag. 90 øv. ff.), wie dem Socrates selbst das Realisirende des Allgemeinen erschien. Her viser nu Subjectet sig som det afgjørende, som det, der vilkaarligt bestemmer sig i sig selv. Men den Begrændsning, det Universelle saaledes faaer, er en af Subjectet i ethvert Øieblik vilkaarlig sat. At denne det Universelles Indskrænkning bliver fast og ikke tilfældig, at det Universelle erkjendes i sin Bestemmethed, det er kun muligt i et Virkelighedens Total-System. Men dette mangler Socrates. Han negerede Staten, men han kom ikke igjen til Staten i den høiere Form af den, hvori den Uendelighed affirmeres, som han negativt fordrede.

Vi see altsaa, at Socrates meget godt kan kaldes *Moralens Stifter*, i den Betydning, som Hegel tager det, og at *hans Standpunkt* dog kan have været *Ironi*. Til det moralske ∴: det negativ frie Subject, svarer det Gode som Opgave, naar det Gode opfattes som det uendelig Negative. Det moralske Individ kan aldrig realisere det Gode, først det positiv frie Subject kan have det Gode som det uendelig Positive, som sin Opgave, og realisere det. Vil man have *den Bestemmelse* af Ironi med, som Hegel saa ofte udhæver, at for Ironien er det *ikke Alvor* med Noget, saa kan den ogsaa gjøres gjeldende med Hensyn til det negativ frie Subject; thi endogsaa de Dyder, det udøver, er det ikke Alvor med, saafremt ellers, hvad dog visselig Hegel vil billige, den sande Alvor først er mulig i en Totalitet, hvor da ikke længer Subjectet i ethvert Moment vilkaarligt bestemmer sig til at continuere sit Experiment, men føler Opgaven, ikke som den, han selv har sat sig, men som den, der er sat ham¹.

1. I Platos *Stat* svarer til det Gode Dialectik (ligesom til det Skjønne Kjærlighed). Det er derfor ogsaa ganske i sin Orden, at Aristoteles frakjender Socrates Dialectik. Den Dialectik nemlig, der kan lade Modsætningen bestaae, manglede han, men den er netop nødvendig, naar det Gode skal vise sig som det uendelig Positive. (tilbage)

Det er paa dette Punkt, at vise Socrates som Moralens Stifter, at Hegel *eensidigt* lader sin Opfattelse af Socrates samle sig. Det er det *Godes Idee*, han vil hævde Socrates, men derved kommer han i Forlegenhed, idet han skal vise, *hvorledes* Socrates har opfattet det Gode. Det er deri egentlig det Besværlige ved Hegels Opfattelse af Socrates ligger, at der bestandig gjøres Forsøg paa at vise, hvorledes Socrates har opfattet det Gode, og det mindre Rigtige i samme er, saavidt jeg indseer, at Strømningens Direction i Socrates' Liv ikke er nøjagtigt fastholdt. Bevægelsen i Socrates er det, at komme til det Gode. Hans Betydning i Verdens-Udviklingen er den, at komme dertil (ikke engang at være kommen dertil). Hans Betydning for Samtiden er den, at de kom dertil. Meningen heraf er nu ikke den, at det var ligesom mod Slutningen af hans Liv, at han kom dertil, men hans Liv var det, bestandig *at komme* og *lade Andre komme dertil*. Men forsaavidt kom han ogsaa til det Sande, det er, det i og for sig Sande, til det Skjønne, det er, det i og for sig Skjønne, overhovedet til det logforsigværende, som det for Tanken logforsigværende. Han kom dertil, han kom bestandig dertil. Han moraliserede derfor ikke blot, men han lod overhovedet det logforsigværende komme tilsyne ud af det Mangfoldiges Bestemmelse. Han talte med Kunstnere om det Skjønne, lod det i og for sig Skjønne arbejde sig ud (via negationis) af de Værens Bestemmelser, hvori man hidtil havde det. Og saaledes ogsaa med det Sande. Og dette gjorde han ikke eengang for alle, men det gjorde han med hver Enkelt. Han begyndte, hvor det skulle være, og snart var han i fuld Gang med at udklarere Enhver især. Men saasart han havde sat En over, da vendte han øieblikkelig tilbage. Ingen Virkelighed kunde modstaae ham, men det, der kom tilsyne, det var *Idealiteten* i den svageste Begrænsnings meest forsvindende Antydning, det er, som *uendelig* Abstract. Som Charon satte Folk over fra Livets Fylde til Underverdenens Skyggeland, som han, for at hans lette Skib ikke for meget skulde betynges, lod de Reisende afføre sig alle det concrete Livs mangfoldige Bestemmelser, Titler, Værdigheder, Purpur, store Ord, Sorger, Bekymringer o. s. v., saa blot det rene Menneske blev tilbage; saaledes overskibede Socrates ogsaa Individerne fra Realiteten til Idealiteten, og det ideelle Uendelige, som den uendelige Negativitet, var det Intet, hvori han lod hele Realitetens Mangfoldighed forsvinde. Forsaavidt som Socrates nu bestandig lod det logforsigværende komme tilsyne, kunde det synes, at dermed idetmindste var det hans Alvor; men netop fordi han blot kom til det, blot havde det logforsigværende som det uendeligt Abstracte, saa havde han det Absolute under Form af Intet. *Realiteten* blev ved det Absolute *til Intet*, men *det Absolute* var igjen *Intet*. Men for at kunne fastholde ham paa dette Punkt, for aldrig at glemme, at hans Livs Indhold var dette, i ethvert Moment at foretage denne Bevægelse, maa man erindre hans Betydning som *guddommelig Missionær*. Denne hans guddommelige Mission har Hegel ikke paaagtet, omendskjønt Socrates selv lægger saa megen Vægt derpaa. Og forsaavidt man endnu bestandig skulde føle sig fristet til, at tillægge ham noget Mere, saa har denne Bestræbelse sin Grund deri, at man overseer, at verdenshistoriske Individualiteter netop ere store derved, at hele deres Liv tilhører Verden, og de ligesom Intet have for dem selv. Men derfor har Verden ogsaa desto mere at takke dem for.

I den Fremstilling af Socrates' Methode, Hegel leverer, er det isærdeleshed tvende Former af den, der blive Gjenstand for Omtale: *hans Ironi* og *hans Gjordemoderkunst*. Allerede den Plads som derved er anvist Ironien, peger tilstrækkeligt hen paa, at Hegel mere opfatter Ironien hos Socrates som et behersket Moment, en Maade at omgaaes Folk paa, og det bestyrkes yderligere ved udtrykkelige Udsagn. Hvorledes dette maa forståes, og hvorvidt Hegel har havt Ret heri, det skal nu blive Gjenstand for en Undersøgelse. Men herved gaer jeg over til den anden Deel af Afhandlingen, nemlig: om Begrebet Ironi.